

W. G. Sebald Austerlitz Roman

Winfried Georg Sebald, *Austerlitz* (2001), cover

Harald Mooij

De dingen die voorbij gaan

Een lezing van *Austerlitz* van Winfried Georg Sebald (2001)

Een aangename gemoedstoestand die me vaak tijdens het reizen overvalt, is die van een plotselinge rust en concentratie binnen een zekere afstand tot de wereld om me heen. Door het raam van een trein trekken landschappen en woonwijken voorbij, en doordat mijn ogen zich in dit bekende maar steeds wisselende tafereel laten vangen, kunnen zich onbewust en ongestoord gedachten ontwikkelen waarvoor in andere omstandigheden te vaak te veel afleiding is. Gedachten die niets met het uitzicht zelf te maken hebben, maar daar wel door gevoed lijken en zich, als in een trance, versnellen en verdiepen. Pas bij aankomst keer ik terug naar de praktische werkelijkheid van uitstappen en het station. Niet zelden voelt het einde van een reis als een ontwaken met nieuw verkregen inzichten. Ik blijk niet de enige: in *The practice of everyday life* verklaart

Michel de Certeau dit verschijnsel als het gevolg van de paradox waarin we ons geplaatst zien. De afzondering van de buitenwereld, gevangen in de treinwagon en teruggeworpen op onszelf; maar een afzondering die wordt bewerkstelligd door een raam, dat ons juist op die buitenwereld richt, en het voortbewegen over het spoor, dat ons meer laat zien van waar we tegelijk nooit deel van uitmaken, omdat we de objecten die we in stilte aanschouwen even snel weer achter ons laten, '... surprised by their ephemeral and quiet strangeness.

Harald Mooij

Things that Pass By

A discussion of Winfried Georg Sebald's *Austerlitz* (2001)

On my travels I often find myself in a pleasant state of mind, a state of sudden tranquillity and concentration, somewhat distanced from the world around me. Scenes of town and country life pass by through the train windows, and because my eyes allow themselves to be attracted by this well-known but constantly changing scene, thoughts can develop, subconsciously and undisturbed, for which other circumstances only too often provide too much distraction. These thoughts have nothing to do with the view itself, but seem to be fostered by it, to become more rapid and more profound, as in a trance. Only when I arrive do I revert to the practical realities of getting off, and the station. Reaching the end of a journey quite often feels like awakening with a newly gained insight.

It seems that I am not alone: in *The Practice of Everyday Life*,

Michel de Certeau explains this phenomenon as the consequence of the paradox in which we find ourselves, isolated from the outside world, imprisoned in a railway compartment and thrown back on ourselves; but in fact the sense of isolation is created by a window that directs our attention to the outside world, and the movement along the track, that lets us see more of places with which we will never become involved, because of the speed with which we leave behind things observed in tranquillity, 'surprised by

Astonishment in abandonment. (...) Glass and iron produce speculative thinkers or gnostics.' De afzondering is nodig, 'for the birth, outside of these things but not without them, of unknown landscapes and the strange fables of our private stories'. Precis dit gevoel bekruipt me bij het lezen van *Austerlitz*, de veel gelauwerde roman van Winfried Georg Sebald (1944-2001). Misschien zijn het de melancholieke beschrijvingen van grijsgrauwe landschappen waarin de verteller ons met veel aandacht voor het alledaags detail mee weet te voeren; of het gegeven dat we gedurende het hele boek onderweg lijken, reizend door vergeten landschappen van Noord-Europa, ergens tussen vertrekpunt en eindbestemming, op plaatsen van doorgang en verlatenheid; of de structuur van het boek, geen afgebakende hoofdstukken of andere hiërarchische indeling,

their ephemeral and quiet strangeness. Astonishment in abandonment . . . Glass and iron produce speculative thinkers or Gnostics.' The isolation is necessary 'for the birth, outside of these things but not without them, of unknown landscapes and the strange fables of our private stories'.

This is the precise feeling that gripped me when reading *Austerlitz*, the novel by Winfried Georg Sebald (1944-2001). Perhaps it is the melancholy descriptions of dull grey landscapes, through which the narrator manages to transport us with much attention to everyday detail; or the fact that throughout the entire book we seem to be on the move, travelling through the forgotten landscape of northern Europe, somewhere between our destination and our point of departure, at places of passage and desolation; or the structure of the book,

de vertellingen volgen elkaar aaneengeregen op als de landschappen achter het raam, door andere tijden, gedachten en plaatsen. Op een van die plaatsen, de *Salle des Pas Perdus* van het station van Antwerpen, ontmoeten we voor het eerst Austerlitz, een ingetogen excentrieke eenling, die zich zal ontpoppen tot de eigenlijke hoofdpersoon van het verhaal. In min of meer toevallige ontmoetingen met tussenpozen van soms meer dan twintig jaar tekent zich door de ogen van de verteller het levensverhaal af van deze Jacques Austerlitz, die zich volgens geheel eigen opvattingen bezighoudt met een studie naar de bouwstijl van het kapitalistische tijdperk, zich meer en meer verbazend over de wonderlijke constructies die wij in de laatste twee eeuwen hebben gecreëerd. Bovenal echter is hij al een leven lang op zoek naar zichzelf, sinds hem pas na de dood van zijn

pleegouders zijn werkelijke naam is onthuld en hij een geschiedenis blijkt te hebben die hij niet kent. Deze zoektocht voert hem van Wales naar Praag, naar Parijs, en naar vele tussenliggende plaatsen van transport, voormalige kampen, bunkers, en mensen waarin de oorlog sporen heeft achtergelaten die ondertussen liefst vergeten worden maar dat nog niet zijn. Het is een zoektocht naar zijn verdwenen vader en moeder, naar wat er nog over is van een nooit gekende joodse achtergrond, die hem meer en meer aangrijpt en hem steeds verder verwijderd van de wereld om hem heen, die hij op zijn beurt als steeds wonderlijker ervaart. Zijn onderzoek en persoonlijke vragen lijken zich te vermengen, hij zoekt antwoorden in de bouwwerken die hij betreft, en vindt brokstukken van zijn leven terug in de betekenis die hij dankzij de taal aan gebouwen kan geven. Zijn vertellingen brengen

geschiedenissen van bouwwerken tot leven, of liever: hij verlaat zelf het heden en dwaalt zoekend rond in het gebouwde verleden, noteert onafgebroken wat hij tegenkomt, en raakt al schrijvend de weg kwijt: 'Wanneer je taal kunt beschouwen als een oude stad, met een wirwar van straten en pleinen, met wijken die gebouwd zijn, met afgebroken, gesaneerde en nieuwe stadsdelen en steeds verder het land in groeiende buitenwijken, dan leek ik op iemand die door een lange afwezigheid niet meer bekend is in deze agglomeratie, niet weet waar een bushalte voor dient, wat een binnenplaats, een kruispunt, een boulevard of een brug is. De hele structuur van de taal, de syntactische rangschikking van de afzonderlijke delen, de interpunctie, de voegwoorden, en uiteindelijk zelfs de namen van de gewone dingen, alles was in een ondoordringbare nevel gehuld.'

with no clearly defined chapters or other hierarchical arrangement, in which the different narratives follow one another in loose succession through different times, ideas and places, like the changing scenery on the other side of the window. It is in one of these places, the *Salle des Pas Perdus* in Antwerp station, that we first meet Austerlitz, a modest eccentric loner, who turns out to be the story's real leading character.

In a series of more or less accidental meetings, sometimes separated by more than 20 years, we see through the eyes of the narrator the life story of this Jacques Austerlitz, who, entirely in his own way, is engaged in a study of the architecture of the capitalist era and is increasingly amazed by the strange constructions that humans have produced over the last two centuries. But above all, his entire life is spent in search of himself,

since his real name is revealed only after the death of his foster parents and he turns out to have a history about which he knows nothing.

This search takes him from Wales to Prague to Paris, and many places in between, places of transit, former concentration camps, bunkers, and to people on whom the war has left traces which should by now have been best forgotten, but are still remembered. The search is for his vanished father and mother, for whatever remains of a Jewish background not previously recognised, which increasingly grips him and distances him ever further from the world around him, which he in turn perceives as increasingly strange. His research and his personal questions appear to blend: he looks for answers in each building he visits, and discovers fragments of his life in the meaning that language allows him to give

those buildings. His stories bring the histories of buildings to life, or rather he takes leave of the present himself and continues his search wandering through the built past, constantly noting down everything he encounters, and losing his way as he writes: 'If you are able to see language as resembling an old town, with a jumble of streets and squares, with built-up districts, with new areas and areas that have been demolished and redeveloped and suburbs expanding further and further into the country, then I resemble someone who through long absence is no longer familiar with this agglomeration, who has no idea of what a bus stop is for, or the nature of a courtyard, a crossroads, a boulevard or a bridge. The whole structure of the language, the syntactical classification of the individual elements, the punctuation, the conjunctions, and ultimately even the names of

Taal en Architectuur. De allegorie is door velen gebruikt. Letterlijk en waarschijnlijk het meest algemeen bekend in Christopher Alexander's *A Pattern Language*, die grote poging de menselijke activiteiten en de ruimtelijke uitingen daarvan op alle schaalniveaus met elkaar in een hiërarchisch, semantisch verband te brengen. Lezen we Alexander opnieuw, dan lijkt ineens alsof ook Sebald het gelezen moet hebben: waar Alexander de taal van de architectuur beschrijft als een netwerk, waarin we ons bewegen van de grote schaal naar de kleine, van het open landschap en de verweving met de stad via de stedenbouw, de kleine publieke ruimten en het café op de hoek tot de huizen en de kleine plekken van onze dagelijkse activiteiten aan toe, steeds in relatie tot de betekenis ervan voor menselijk gebruik en ervaring; daar beweegt Austerlitz zich letterlijk door deze plekken

en schaalniveaus, heeft alleen oog voor de betekenis ervan en verklaart op een gegeven moment zelfs het gevoel te hebben op het spoor te zijn van een netwerk dat al deze plaatsen op een of andere miraculeuze wijze met elkaar verbindt. De betekenis hiervan probeert hij nog te ontsluiten. Maar waar Alexander zich ten doel stelt een algemeen geldend verband te leggen, is Austerlitz' zoeken louter persoonlijk. Hij reist als het ware door de taal van patronen, maar stopt slechts hier en daar intuïtief op tussenstations, en vindt daar een antwoord van zijn gading. Austerlitz verlaat de allesomvattende structuur, zijn netwerk is individueel en fragmentarisch. Taal is zijn middel om de plaatsen die hij doorkruist van verhalen en een geschiedenis te voorzien, betekenis te geven, eerder zoals Italo Calvino dat doet in *De onzichtbare steden* – niet helemaal toevallig een

verzameling (fictieve) reisverhalen. Austerlitz is onderweg. Hij komt ergens vandaan, en weet waarom hij op zoek is gegaan, maar waar de zoektocht hem brengen zal lijkt er steeds minder toe te doen. De reis zelf is vertrekpunt geworden voor intrigerende beschouwingen over de gebouwen die hij betreedt, op zich in laat werken, en weer achterlaat. Eigenlijk zijn het niet eens meer de bouwwerken die er toe doen, als wel de gedachten die ze bij de passant weten op te wekken. Architectuur als verwekker. Niet van geluk – van echt geluk is bij Austerlitz geen sprake – maar wel van troostrijke, melancholische, persoonlijke intelligentie.

ordinary things, everything was shrouded in an impenetrable mist.?

Language and Architecture. The allegory is much used. Literally and probably most widely known in Christopher Alexander's *A Pattern Language*, that brave attempt to create a hierarchy of semantic connections between human activities and the spatial expressions of those activities across all levels of scale. On re-reading Alexander's work, one cannot help thinking that Sebald, too, may have read it: where Alexander describes the language of architecture as a network, in which we move from large-scale to small-scale, from the open countryside and the interweaving with the town via urban design, from the small public spaces and the cafe on the corner to the houses and the small places in which people's daily activities take place, always in relation to their

significance to human use and experience; that, literally, is where Austerlitz goes, through those places and levels of scale, having eyes only for their significance and at some point even declaring the feeling of being on the track of a network that in some miraculous way or other connects all these places together; the meaning of this he still attempts to reveal.

But where Alexander's aim is to establish a generally applicable connection, Austerlitz's search is purely personal. He travels, one might say, through the language of patterns, but only stops here and there, intuitively, at intermediate stations, where he finds an answer to his taste. Austerlitz forsakes the all embracing structure; his network is individual and fragmentary. Language is his way of providing the places through which he passes with stories and a history, giving them

meaning, much as Italo Calvino in *Cities and Memory* – not by complete accident a collection of *travellers'* tales, often fictional.

Austerlitz is on his way. He comes from somewhere, and knows why he is searching, but where the search will take him seems to matter less and less. The journey itself has become the starting point for fascinating observations about the buildings he visits, is affected by, and then leaves behind. In fact it is no longer the buildings that matter, but the thoughts that they manage to arouse in the passer-by. Architecture as creator, not of happiness – with Austerlitz there is no question of happiness – but rather of a comforting, melancholy, personal intelligence.

Translation: Arthur Payman

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Michel de Certeau, *The Practice of Everyday Life*, University of California Press, Berkeley/ Los Angeles 1984
- Christopher Alexander e.a., *A Pattern Language*, Oxford University Press, New York, 1977
- Italo Calvino, *De onzichtbare steden*, Uitgeverij Atlas, Amsterdam 2003

REFERENCES

- Michel de Certeau, *The Practice of Everyday Life* (Berkeley/ Los Angeles, 1984)
- Christopher Alexander (et al.), *A Pattern Language* (New York, 1977)
- Italo Calvino, *Invisible Cities* (San Diego/New York/London, 1974)

Wim van der Meij, *Trainjourney II*, (2005)

